

Mødenoter fra den lokale projektgruppes 2. møde den 15. juni 2022

Nyheder/orientering

- NST har bestilt en stand på Folkemøde Møn. Vi flytter "Åbent naturcenter" fra Ulvshale naturcenter til folkemødet og inviterer alle til at komme forbi teltet til dialog om den kommende naturnationalpark. Tak for den gode ide om at deltage her!
- Der bliver lavet en baseline undersøgelse af alle de kommende naturnationalparker og så er der sat midler af til løbende monitorering indenfor fire kategorier: Biodiversitet, dyrevelfærd, friluftsliv og fortidsminder.
- Vi har søgt midler til at etablere støttepunkter for friluftslivet uden for naturnationalparken og har modtaget penge til at etablere 2 nye sheltere + muldtoilet og vand i Hegnede skov og 2 nye sheltere på nuværende Mosehalegård shelterplads, et af disse skal være handicapvenligt og det eksisterende toilet her skal opgraderes til også at være handicapvenligt.

Noter fra Workshopen

Til jer der ikke var tilstede på mødet vil jeg kort forklare konceptet for cafébordsworkshopen. Alle de input som handler om tilblivelsen af Naturnationalpark Ulvshale vi har modtaget fra både naturvandring, e-mails og vores fælles brainstorm på det første møde i den lokale projektgruppe havde jeg på forhånd inddelt i 4 overordnede temaer:

- 1) **Friluftsliv – Faciliteter, adgangsforhold og færdsel**
- 2) **Information & formidling – Hvor? Hvor meget? Om hvad? Hvordan?**
- 3) **Sammenhængende natur**
- 4) **De græssende dyr**

I løbet af workshopen kom alle deltagere forbi fire arbejdsstation/caféborde hvert med et af de fire temaer. På hvert bord lå en stor fælles planche hvor alle de input vi har modtaget indenfor temaet var skrevet ned (disse fremgår i mødenoterne nedenfor med grøn skrift) gruppen ved bordet fik derefter et kvarter til at snakke om både de tidligere input og nye og skrive alle deres individuelle holdninger og ideer ned på planchen – der var altså intet krav om at blive enige!

Så skiftede vi pladser og blandede grupperne og den nye gruppe ved samme bord fortsatte snakken på baggrund af planchen som nu havde både de 'oprindelig'

emner men også den foregående gruppes holdninger på sig. Efter fire runder havde alle været rundt ved alle borde.

Nedenfor er noterne renskrevet fra plancherne, samt noter taget under mødets sidste punkt på dagsordenen "ordet er frit".

Tema 1: Friluftsliv – Faciliteter, adgangsforhold og færdsel

(For den originale planche og det tilhørende kort se de vedhæftede billeder 'Tema 1 – kort' og 'Tema 1 – planche')

Fra planche:

- **Balance mellem benyttelse og beskyttelse**
  - Fortrinsvis beskytte naturen, benyttelse skal være Klinteskoven
- **Tilgængelighed**
  - Tydelig skiltning, hvor må man gå?
  - Info om hvilke og hvor mange dyr der er i indhegningen
  - Alle skal have mulighed for at få oplevelser og deltage – Universelt design
- **Balance af hensyn til lokale og til besøgende**
  -
- **Låger i hegn, hvor og hvilke?**
  - Låger hvor der i forvejen er stier og veje
  - Lågesystem som kan betjenes af forskellige brugere. F.eks. handicappede, ryttere, cykler mm.
- **Adgang på cykel**
  -
- **Ønske om faciliteter ved festpladsen**
  - Bord/bænkesæt
  - Information
  - Dark Sky udsigtsplatform
- **P-pladser, hvor og hvilke?**
  - Så få p-pladser som muligt. Vi skal bevare naturen, så ikke for meget støjende publikum
  - Nyordbro
  - P-plads helt til boardwalk forblive
  - Parkeringssamarbejde med Vordingborg Kommune
  - Samarbejde med velkomstcenteret (under projektering) på sukkerfabrikken (biosfære), der har fokus på transport på øen. Skab mindre parkeringspladser ifm. stier, ruter, der formidler en oplevelse. "Nudging" få folk til at bevæge sig på måder i parken der er bedst for naturen og spreder folk ud.
  - P-pladsen ved Sandvejen nedlægges -> store sten
- **Adgang fra vandet**
  - Ja, som nu, men tydeligt
  - Ja
  - En hegnet korridor fra stranden op langs skel af parken
- **Flere bænke og bord/bænkesæt ved stier**
  - Og store stammer som bænke ved gode udsigter, skygge, vindlæ
- **Ønske om stier udenfor hegn**
  - Hegnet sti igennem dyrefolden
  - Sti rundt om parken
  - Telefonstien med eller uden hegn
  - Genoprettelse af det gamle stisystem

- **Håndtering af affald**
  - Affaldssortering i ~~træ~~affaldsbøtter (biosfære har et foto af eksempel) -> samme alle steder i parken (biosfæreområdet)
- **Boardwalk over våde/sårbare områder**
  - Ja, også på steder med særlig følsom natur
  - Sydlig der hvor der er stier/ruter <- se kort
- **Prioritering (økonomisk), hvad er vigtigst?**
  -

Noter fra 'ordet er frit':

- Ønsker ikke en tivoli-park, forstået som et stort mylder af mennesker (publikumstryk). Lave klare stisystemer.
- Turismen er også interesseret i at naturen bevares. Det er vigtigt at det ikke bliver tivoli. Lav et indgangspunkt, fx naturcenteret. Vær obs. på hvad vi anbefaler at se.
- Antal besøgende bestemmes af antal P-pladser! Hvis P-arealet er begrænset vil der ikke komme så mange. Et af de vigtigste redskaber i engelske nationalparker er at begrænse adgang.
- Hvis folk vil et bestemt sted hen, så parkerer de bare! Så antal af P-pladser er en balancegang
- P-pladser skal etableres, så det ikke generer de lokale og sommerhusejerne
- Man må ikke parkere på veje i sommerhusområder
- P-plads ved camping og lej cykler derfra

Tema 2: Information & formidling – Hvor? Hvor meget? Om hvad? Hvordan?

(For den originale planche og det tilhørende kort se de vedhæftede billeder 'Tema 2 – kort' og 'Tema 2 – planche')

Fra Planche:

- **Natur & sundhed, mental & fysisk**
  - Livsforstærkende elementer, f.eks. helt naturlige scener, uberørte
  - Afstresning
  - Social samvær
  - Stilhed
  - Bålsteder med brænde
  - Regnlæ
  - Formidlingsplatforme
  - Siddepladser
- **Naturcenterets rolle**
  - Fokus på sporløs færdsel -> naturadfærd + naturdannelse
  - Velkomstcenter med info om ruter/stier
  - Startsted. Fast fuldtidsperson
  - Naturrums rolle
- **Vejledning af naturbrugere**
  - Flere guidede ture, frivillige + faglige da den personlige dialog kan forebygge konflikt
  - QR-koder og formidling på dansk, engelsk og tysk + lydguides
  - Paradoks mellem at bruge it-udstyr og færdes i naturen

- Inddragelse af frivillige i naturpleje
- **Fysiske tiltag**
  - Hjertestarter
  - Evt. debatforum der følger op på den nuværende proces
  - Samarbejdsrelationer NST + Biosfære + Vordingborg Kommune + foreninger
  - Mulighed for at bevæge sig rundt uden at skulle gå med de store græssere
- **Skilte stier og ruter**
  - Tydeligt mærkede – men få – publikumsstier så stier regulerer hvor folk færdes
- **Børn og unge**
  - Transporttilskud for skoler og dagtilbud
  - -> Vordingborg Kommunes aftale med Andel -> eldrevne busser
  - Oplevelsessti – "Grab and go"
  - Dagtilbud – kort app
  - Biosfærekommune -> ind på...[Jeg kan ikke tyde skriften her – kig på billede 'tema 2 – planche']
  - Klassetrin = kendskab til Ulvshale biodiversitet og skov
  - Eventyrsti
- **Vogterhusets rolle**
  - Toiletter + vand
  - -> handicaptilgængelighed
  - Ingen toiletter
  - P-plads + formidling
  - Ingen parkering
  - Fortællingen om NNP Ulvshale?
  - Støttepunkt
  - Historisk formidling
  - Madpakkehus
  - Udlejning til private
  - Kunstner-refugium (som ved fuglsang) <- HØRT, 1 måned ad gangen
- **Formidling om både naturen og adfærd**
  - Skab forståelse og adfærdsforandring ved at involvere folk hands on.
  - Sporløs færd
  - CO₂ reduktion, klimaforandring
- **Hvordan aktiverer vi lokalbefolkningen? Engagement**
  - Inddragelse i udvikling
  - Formidling
  - Pleje frivillige
  - ambassadører
- **Skab ejerskab lokalt**
  -
- **Klimadagsorden**
  - Skal vi forholde os til

Noter fra 'ordet er frit':

- Inddrag de frivillige i forvaltningsplanen. Under afsnit om pleje og formidling

- Der er et stort potentiale i sommerhusejerne til at være ambassadører. Lad dem også formidle og inddrag dem i plejen
- Hvorfor er der ikke mere inddragelse her i processen
- Den lokale forankring i processen indtil NNP er lavet. Men især også når den er etableret
- Biosfære skal tænkes ind i forvaltningsplanen
- Inddrag befolkningen om beskyttelsen af området
- Fortælling på Ulvshale: geologisk ungt område.
- Formidling af naturværdier. Det må gerne formidles her ved naturcenteret. Det er en god idé uden af være specifik
- God idé med et naturvejlederkorps. Helt bredt set. Gerne frivillige

Tema 3: Sammenhængende natur

(For den originale planche og det tilhørende kort se de vedhæftede billeder 'Tema 3 – kort' og 'Tema 3 – planche')

Fra planche:

- Sikring af levesteder
  - Hvorfor må kadavere ikke blive liggende?
  - Skal der fortsat være maskinel rensning?
  - Vi skal have mellemlaget med, højt græs (lysåbent)
  - Steder hvor de store græssere ikke skal ind
  - Kan man forestille sig at NNP'en vokser?
- Nye naturtiltag
  - Skal der padde ind i området?
  - Skal der udsættes flere arter?
  - Det er fint som det er – ikke nye ting ind
  - Fint med padde
  - Sikre at der ikke udkonkurreres naturligt tilstedeværelse
  - Er der historiske arter der mangler nu? Genindsættes
  - Hvilke invasive arter bekæmper vi nu?
  - Ikke genudsætte dyr
  - Hvilket årstal vil vi tilbage til? (1750)
  - Mulighed for at lukke dele af området af.
  - Skal være robust
- Skabelse af spredningskoridorer
  - Hvad er det der skal spredes?
  - Hvem afgør hvad der skal spredes?
  - Skoven er for lille til at lysne!
  - Det skal være de vilde dyr!
  - Kræver fagligt viden om indhold
  - Fint korridor kan være en æstetisk oplevelse
  - Korridor/lysning = brombær
  - Er det ikke en fordel med to områder?
  - Skoven har det fint, er der risiko for at ødelægge noget?
  - Hvad er der som kan forsvinde
  - Veteranisering af bøg i skoven
  - Lille greb med fristilling af ege ol. Ok ☺
  - Stort greb med rydning ☹ man taber mere end man vinder
  - Rævgreve trampes ned kontant, ræv skal holdes nede.
- Færister

- Hvordan kan folk med nedsat bevægelighed passere risten?
- Hvorfor så kort en strækning?
- Mulighed for passage for ryttere (ligesom i dyrehaven)
- Også cykler og børn
- Støjgener?
- Hvorfor ikke en faunabro?
- Vigtigt at rørene ikke er runde
- Afstand mellem stængerne må ikke være for stor
- Færist vil give debat: hvad med udrykning -> forsinkelse af brandberedskab og ambulance. Kommer naturen forud for menneskeliv?
- Er der erfaringer fra resten af landet?
- + ønske om færrest ved Nyordbro (ræv) [Dette er uden for NNP området]
- **Jagt som regulering**
  - Vi [Møns jagtforening] vil gerne være med til at regulere
  - Hvad gør vi når mårhunden kommer?
  - Hvad med reproducerende vildt?
  - Hold bestande nede som ikke skal være her – Ikke jagt for alle
  - Hvad med kragerne? De skal reguleres på engene
- **Opvækst af blandt andet birk / bævreasp**
  - Bævreasp skal holdes nede ved koralrod
- **Vidensdeling om værdifuld natur i området**
  - Godt med infotavler meget lokalt ved et tiltag
  - Ligesom "vild med vilje" skiltene
  - Vigtigt med guidede ture -> så man føler man bliver hørt.
- **Brandberedskab**
  - Brandfælder
  - Og hvad så med dyrene?
- **Sikring af naturtyper**
  - Hvorfor skal vi bevare naturtyper?
  - Frivillighed i naturtyper – selvplejende grupper
  - Også skoler -> høring og ejerskab

Noter fra 'ordet er frit':

- Spredningskorridor – det vil gå ud over biodiversiteten i skoven. Man kan godt lave veteranisere bøgetræerne – men af hensyn til biodiversiteten i skoven
- Sommerhusejere må ikke vælte træer ifølge lokalplan for sommerhusområderne!

Tema 4: De græssende dyr

(For den originale planche se det vedhæftede billede 'Tema 4 – planche')

Fra planche:

- **Hvilke dyr?**
  - Ok med geder får og kvæg
  - Kvæg + heste (evt. geder), får no go
  - Galloway
  - Er betænkelig ved udsætning af får og geder. Får har præference for blomsterplanter

- Husk de eksisterende vilde dyr, de fortrænges og trives ikke med kvæg
- Minus tyre og hingste
- Mulighed for spotpleje med dyr og mennesker
- Udgangspunkt helårsgræsning
- Flere kadavre /døde dyr giver masser af liv til andre for eksempel havørne. Overskud af reproducerende dyr kan aflives og man kan lade dem ligge
- Ændring i dyrevelfærdsloven (?) så der i nationalparker kan tillades kadavere
- Husk mellemlaget til de "græssende" insekter og fugle
- **Dyr & publikum**
  - Pub-venlige dyr!
  - Ingen handyr
  - Hunde?
  - Evt forbud mod hunde
  - Formidling af aflivning til publikum (gør det til et event)
- **Stier udenfor hegn**
  - Ingen bekymring for ridning indenfor hegn
  - Sti udenfor hegnet rundt om skancen og via sandvejen
- **Information om publikumsfærd i hegning**
  - På engelsk tysk og dansk
  - Infotavle om trafik i folde
  - + adfærd overfor dyr generelt (ingen fodring)
  - + hvorfor har vi dyrene, hvordan skal I opføre jer
  - Guidede ture som "temature" for eksempel at gå med hunden i snor igennem hegning
  - Læring om at gå i folde, der er mange uvante
  - Skiltning
  - Formidling
- **Tiltag ved mangel på foder**
  - Godt med plan B
  - Formidling om "naturlig" tyndhed
- **Reproducerende bestande?**
  - Naturlig adfærd, Yes.
  - Nødvendigt med udtag
  - Størst betænkelighed ved hingste
  - Arealet er for lille til disse bestande
- **Dyrevelfærd**
  - Ingen betænkelighed m. helårsgræssende dyr

Noter fra 'ordet er frit':

Her kom der ikke yderligere kommentarer.

Liste over deltagere og afbud på mødet

Fra NST deltog: Elly Emilie Andersen, Jørgen Sandby Nielsen, Kasper Tollestrup, Helgo Raakjær Frost, Kirsten Gerber og Else Lerstrup Pedersen

Fra den lokale projektgruppe

Organisation	Person	15. juni 2022 x = til stede
ULG Ulfhale lejer- og grundejerforening	Keld Christiansen, formand	x
Sandvejens natur-og kulturarvsforening	Mike Ameko Lippert, Formand	x
Grundejerforeningen Mågenakken	Claude Teisen-Simony	x
Bådelaug REX	Erling Larsen	x
Møn Strandcamping	Carsten Dinesen	Afbud
Foreningen Nyord	Klaus Simonsen	x (suppleant)
DN - Vordingborg	Jørgen Alfastsen	x
DGI - Storstrømmen	Martin Hagstrøm Christensen	Afbud
DCU - Danmarks Cykle Union	Poul Kristensen	
DOF - Storstrøm	Bo Kayser	Afbud
Danmarks idrætsforbund og O-63	Niels-Henrik Holscher	x
Friluftsrådet Storstrøm	Henrik B. Simonsen	Afbud
Dansk vandrelaug - Storstrøm	Torben Grandfeldt, bestyrelsesmedlem	x (suppleant)
Nyord jagtforening	Stig Andersen, Formand	x
Møns Jagtforening	Bjarne Frost Jensen	x
Møn Spejderne	HC Gravesen	x
Camøno (Museum Sydøstdanmark)	Sabina Trabjerg, teamkoordinator	Afbud
UNESCO Biosfære sekretariatet	Katrine Ohm Dietrich, biosfærekoordinator	x
Østlige Øers Landboforeninger (VKST)	Jens Ringsing	Afbud
Visit Sydøstdanmark	Rikke Karlsson	x
Vordingborg kommune - Dagtilbud og skole	Stine Bigum Petersen	x
Vordingborg kommune - Natur	Stefan Skov	x
Vordingborg Kommune Natur (friluftsliv)	Jette Stauner	x
Vordingborg kommune - Sundhed, Børn og Familie	Susanne Rosenild, Naturvejleder	x
Handicaprådet Vordingborg Kommune	Anders J. Andersen	x
Kulturhistorisk viden	Nanna Holm	Afbud
Skinfaxi Islandshesteklub	Nina Andersen, formand	x
Direktør Museum sydøstdanmark (kulturhist. Viden)	Berit Christensen	x